

A SZOVJETUNIO TUDOMÁNYOS AKADEMIÁJA
TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÓ INTÉZETÉNEK MUNKÁJÁRÓL

/A prágai konferencia anyagai nyomán készült fordítás./

A Szovjetunióban a műszaki-tudományos információt az erre a célra létrehozott szervezetek széleskörű hálózata látja el.

Az információs szervek előtt álló feladatok sokrétűsége az egyes szervezetek bizonyos differenciálódását vonta maga után. Ez idő szerint az információs intézmények - figyelemmel a pontosan körülhatárolt feladataikra és funkcióikra - három csoportra oszthatók.

Az első csoport biztosítja, hogy a világ műszaki-tudományos irodalmának teljes feltárása /feldolgozása/ megtörténjék; a második csoport az országon belül az üzemek és a tudományos intézetek között írásos tapasztalatcserét, valamint az első csoport által feldolgozott anyag felhasználásával szekunder információkat szolgáltat. Az e csoportba tartozó információs állomások /helyek/ kiválasztják azokat az információkat, amelyek az üzemek vagy tudományos intézmények számára fontosak. Éppen ezért ezek a helyek mindenkor szerves részei annak a szervezeti egységnek, amely az üzemi műszaki irodalom fejlesztését hivatott elősegíteni, illetve amely a tudományos intézetekben a kutatási témák kidolgozásában segítséget nyújt. A szervezetek harmadik csoportja a kutatók és a gyakorlati szakemberek széles körét megismerteti a különféle információs forrásokkal.

A műszaki-tudományos információ első csoportjának fő szervezetei a VINITI, az állami szakkiadók, és a tudományos és műszaki folyóiratok.

A második csoportot a műszaki-tudományos információ szervezeteinek kiterjedt hálózata alkotja. Ide tartoznak az információ ágazati központi szakintézményei, műszaki információs irodák, az egyes köztársaságok központi információs intézményei, a népgazdasági tanácsok alá tartozó nagyüzemekben működő műszaki tájékoztató irodák, ugyanezek a kutató- és tervezőintézetekben, és végül a technika házai.

A műszaki és tudományos információ szerveinek harmadik csoportjába a központi tudományos és műszaki szakkönyvtárak, a népgazdasági tanácsok, a nagyüzemek és az intézetek könyvtárai tartoznak. A Szovjetunió

könyvtárainak kiterjedt hálózata jelentős mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a szakembereket az információs anyagokkal megismertesse.

Az első csoport intézményeit két teljesen különböző alcsoportra oszthatjuk. Az első alcsoportba tartozik a VINITI, amelynek fő feladata a világ valamennyi országából egyre növekvő mértékben beáradó szakirodalom tudományos feltárása és rendezése, valamint az információ tudományos módszereinek kidolgozása.

A második alcsoportba tartoznak a tudományos és műszaki kiadók, valamint a szakfolyóiratok. Valamennyi ebbe az alcsoportba tartozó szervezet feladata, hogy a primer szakirodalmat /tudományos munkák, könyvek, folyóiratok/ terjesszék, és szekunder tájékoztatási anyagot, így pl. enciklopédiákat és szótárakat közreadjanak.

A Szovjetunió műszaki tudományos információs szervezetei munkájának általános alapelveiből néhány fontos következtetést vonhatunk le. Az első két csoport kialakítását magyarázza a tájékoztatási anyagok két fő típusra tagolódása:

- a világ műszaki és tudományos irodalmából származó információs anyagok,
- az országban lévő tudományos intézetek és nagyüzemek gyakorlati tevékenységéből eredő információs anyagok.

A világon megjelenő és előfizetett szakirodalom beérkezésének központosítása maga után vonja az irodalom feldolgozásával foglalkozó szervezetek központosított felépítését. A további fejlődés az eddiginél még nagyobb centralizációt kíván meg, amely mellett egyidejűleg az információs anyagok terjesztésére és közvetítésére sűrű hálózatot kell kiépíteni.

Ez a jelentés nem célozza a Szovjetunió tudományos műszaki tájékoztató munkája szervezeti kérdéseinek beható vizsgálatát. Ezután a VINITI munkájának szervezetével kívánunk foglalkozni.

Az eddigi általános gyakorlattól eltérően a VINITI kezdettől fogva a tájékoztatás központi szerveként létesült, amelynek feladata referáló folyóiratok kiadása, valamennyi alaptudomány, valamint a legfontosabb műszaki tudományok területén.

A műszaki tudományos információ szervezetei központosított felépítésének fontosságát Lenin is több ízben aláhúzta. Az üzemi propagandáról szóló téziseiben Lenin rámutatott arra, hogy a költségek és munkaerő megtakarítása, valamint az információs munka helyes irányítása szempontjából az egész tevékenységet egyetlen szervezet központi irányítása alá kell helyezni.

Még a polgárháboru legnehezebb napjaiban Lenin kezdeményezésére "Tájékoztató a Szovjetunióban folyó műszaki és tudományos munkákról" címen referáló folyóiratot adtak ki, amely az akkori időkhez képest jelentős 2000 példányban jelent meg. Az azóta eltelt 40 esztendőre, különösen a második világháború utáni évekre, a tudomány és a technika óriási mértékű fejlődése jellemző. A fejlődés következtében a tudományos és műszaki irodalom mennyisége hallatlanul megnövekedett. A VINITI első referáló folyóirata 1953-ban jelent meg. 1961-ig a referáló folyóiratokban nyilvánosságra hozott tájékoztató anyag negyvenszeresére növekedett. A VINITI által ezideig kiadott tájékoztatói anyag mennyisége meghaladja a 3 millió referátumot. Az elkövetkezendő esztendőben évente egymillió referátumot fog nyilvánosságra hozni. 1960-ban az intézet munkaterve két fejlesztési fő irányt tűzött maga elé:

a/ az alaptudományok, valamint a műszaki tudományok egész területén a haladást szolgáló tájékoztatói anyagok tudományos feldolgozása, rendezése és összefogása,

b/ az információs munkák gépesítése és automatizálása.

1960 folyamán az intézet munkáját a tájékoztatói anyagok feldolgozásának jobb megszervezése és technológiája, továbbá a kéziratok elkészítési idejének jelentős lerövidítése jellemezte. Ezen kívül a műszaki tudományos információ elméletében és gyakorlatában folytatott kutató munka is tovább fejlődött. Ez a kutató munka a következő fő irányokban folyt: általános elméleti és módszertani kérdések, információs és fordítógepek szerkesztésének tudományos alapelvei, az információs anyagok publikálásának és előkészítésének gépesítése és automatizálása.

1960-ban az intézet a következő 13 referáló folyóiratot adta ki: Asztronautika és geodézia, Biológia, Földrajz, Geológia, Geofizika, Bányászat, Matematika, Gépgyártás, Kohászat, Mechanika, Fizika, Kémia és Elektrotechnika. Ezen kívül egyedi kiadványként Biokémia, az ipargazdaság kérdéseiről szóló referátum gyűjtemény, továbbá 50 sorozatban a technika súlyponti kérdéseire vonatkozó gyors információk jelentek meg. Kiadott az intézet továbbá bibliográfia-kartonokat a fizika, a biológia, mechanika és a matematika területén, valamint egyéb tájékoztatói anyagokat. Az eredeti irodalom 92 országból származott. A tájékoztatói anyagok feldolgozása során 11 611 periodikát, 4162 folytatásos kiadványt és több mint 70 000 szabadalmat dolgoztak fel. A feldolgozott források számát tekintve a VINITI referáló folyóiratai a műszaki tudományos információ területén a világon az első helyre kerültek. A "Referativnui Zsurnal" /RZS/ összterjedelme 1960-ban csaknem 160 000 szerzői ív volt, amelyekben csaknem 700 000 adatot közöltek. Azt is el kell mondanunk, hogy az RZS-k előfizetőinek száma az elmúlt években jelentősen megnövekedett. 1961-ben az előfizetők száma az előző évhez képest megkétszereződött, és jelenleg a VINITI valamennyi periodikus kiadványára együttesen több mint 250 000 előfizető van. Ezen kívül az intézet egyedi kérésre 22 000 fordítást készített, és több mint 500 000 mikro- és fotokópiát küldött szét. Az RZS-k nagy terjedelmére tekintettel 1958-tól kezdve önálló füzetekként is kiadásra kerülnek. 1961-ben 111 külön kiadvány ké-

szül. A tájékoztatási anyagoknak a referáló lapokba történő következetes és helyes beosztása a felhasználó számára a legtökéletesebb hasznosítást biztosítja, mert ő az adatokat szűkebb csoportokon belül keresi. Rendkívül fontos, hogy minden kutató az adott szakterületre vonatkozó valamennyi információt kézhez kapja, hogy egyetlenegy ilyen tájékoztatási anyag ne kerülhesse el figyelmét. Igen pontosan kell meghatározni azokat a szempontokat, amelyek alkalmazásával az egész dokumentációs anyag egyedi füzetekbe szétosztható. A munka folyamán arra a következtetésre jutottak, hogy valamely több irányú referáló folyóirat egyedi lapokra való szétbontásának alapelve a népgazdaságban ez idő szerint fennálló specializálódás követése. Az RZS-k mellé a jövőben szerzői, tárgyi és rendsző-indexeket is fognak adni, amelyek lényegesen megkönnyítik az előző év információs anyagaiban a tájékozódást.

A műszaki és tudományos világirodalom további növekedése az RZS-k volumenének olyan növeléséhez vezet, hogy a jelenleg alkalmazott módszerek nem lesznek elegendők, hogy az irodalmi tájékoztatás terén fennálló egyre nagyobb nehézségeket megoldják. A statisztikai adatokból kiderül, hogy a világ műszaki-tudományos irodalmának évi növekedése 7-8 %. Figyelembe véve azt, hogy a referátum volumene átlagosan az eredeti cikk vagy tanulmány 1/40 része, nem nehéz kiszámítani, hogy az RZS-k összterjedelme a XX. század végén a világon ma megjelenő műszaki tudományos irodalom volumenének 50 %-át fogja kitenni, ha a tájékoztatás rendszerében gyökeres változtatásokat nem hajtunk végre.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának elnöke, Nyeszmejanov, aki egy központi tájékoztatási komplex-intézet eszméjének szerzője volt, és továbbra is ösztönzője a műszaki-tudományos információ továbbfejlesztésének, ismételten kijelentette beszédeiben, hogy a tájékoztatási anyagok feldolgozása terén alkalmazott előregedett módszerek helyettesítése korszerű módszerekkel, halaszthatatlan szükségességgé vált. Nyeszmejanov hangsúlyozta, hogy: "a műszaki tudományos tájékoztatás jövő útja a modern gépek alkalmazása lesz. Ezt minél előbb tisztán kell látnunk, és tétovázás nélkül valósággá kell váltanunk." Kétségtelen tény, hogy az emberi tapasztalatok tárháza hihetetlen gyorsasággal növekszik, azok az eszközök azonban, amiket valamely téma szempontjából szükséges információ kikereséséhez alkalmazunk, ugyanazok, mint amiket 150-200 évvel ezelőtt alkalmaztak.

1961 januárjában az intézetben megvitatták a gépesített információ-feldolgozás, a gépi fordítás és az automatikus szövegolvasás terén végzett kutatási munkák eredményeit. E konferencián elhangzott előadások és állásfoglalások elemzése az alábbi következtetésekre vezet:

1. az információs szolgálat alap-problémáiban elért elméleti eredmények gyakorlati alkalmazásának lehetőségei nagyok,
2. ezeknek az eredményeknek alapján nagy arányú kísérleti munkát kell megindítani. Az információs technika gyakorlati kidolgozására nagy kísérleti üzem létesítését kell fontolóra venni,

3. fontos, hogy az elméleti kutatás területén koordinálás jöjjön létre, míg egyes témák minden további nélkül központosítandók.

Az egyik legfontosabb kérdés a tájékoztatási anyagok olyan osztályozásának kidolgozása, amely a gépi feldolgozás követelményeinek megfelel, valamint megfelelő kód-rendszer kidolgozása. Ezeket a kérdéseket úgy kell megoldani, hogy valamennyi szocialista ország érdekeit figyelembe vegyék.

Valamennyi szocialista állam részére egységes osztályozási és kód-rendszer kidolgozása szilárd alapja lesz a szocialista országoknak a műszaki tudományos tájékoztatás terén kialakuló széleskörű együttműködésre.

1959 óta az intézet össz-munkájában a műszaki tudományos információ alap-problémáinak kutatásai egyre nagyobb teret kaptak. Ez a fejlődés minden valószínűség szerint tovább folytatódik. A folyó évben a legfontosabb kutatások egy egységes beosztási szakrendszer létrehozatalára irányulnak. Ilyen rendszer létrehozatala a VINITI gyakorlati tevékenysége szempontjából rendkívül jelentős. Az intézet előtt álló további probléma, amelynek alapvető kutatása megindult, a tájékoztatási anyagok előkészítésének és kiadásának gépesítése és automatizálása. Ezeknek a kutatásoknak előzetes eredményei arra engednek következtetni, hogy 2-3 éven belül valamennyi rutin-munkálatot - azaz olyanokat, amelyekhez alkotó munkára szükség nincsen - gépesíteni tudnak. Ilyen rutin-jellegű munkálatokkal ez idő szerint az intézet által alkalmazott munkaerők 40 %-a foglalkozik.

A második igen fontos végkövetkeztetés, amit a kutatásokból levontak az, hogy a tájékoztatási anyagok előkészítésének és kiadásának gépesítése és automatizálása a legjobban akkor valósítható meg, ha a tájékoztatási munkálatok központosítva vannak.

Ettől az évtől kezdve az intézetben még szélesebb körű kutatási program megvalósítása kezdődik meg, amelynek célja, hogy az információs munkák tapasztalatait a világ sok országából összegyűjtsék.

A tájékoztatási anyagok publikációs formáinak fejlesztése irányában folytatott kutatások külön figyelmet érdemelnek. Ujabbban az intézet tudományos tanácsa egy új típusú kiadványformát vitatott meg, a "Tudományos haladás" című éves referátum-szemlét, amely egyébként az RZS-k kiválasztott és átdolgozott anyagát tartalmazná. Ilyen típusú kiadványokat 1962-ben kívánnak előkészíteni és 1963-tól kezdve kiadni. Továbbmenően mérlegelték bibliográfiai jeladó folyóirat kiadását, amely az olvasóknak a megjelenő cikkekről - hogy ugymondjuk - jelt adjon.

Mostanáig a Szovjetunióban több tanulmány jelent meg a műszaki-tudományos információ elmélete terén. Ezek közül kiemeljük a "Műszaki-tudományos információ és propaganda szervezetének és módszereinek kér-

dései" című tanulmányt, valamint egész sor cikket, amelyeket a VINITI a gépi fordításról, illetve a tudományos és műszaki tájékoztatás egyes elméleti kérdéseinek tárgykörében jelentetett meg.

Az intézet a külföldön élő tudósokkal és tudományos szervezetekkel szoros kapcsolatokat tart fenn. Ez idő szerint kb. 1500 hivattallal és egyesülettel állnak fenn ilyen kapcsolatok. 1960-ban az intézet munkatársai számos külföldi tanulmányuton vettek részt, amelyeknek célja a más országokban folyó hasonló tevékenység tanulmányozása volt.

A szocialista államokból egyre növekvő számmal vesznek részt tudósok az RZS-k referálásában és szerkesztésében. Ez idő szerint 212, mégpedig 57 lengyel, 45 csehszlovák, 36 magyar, 19 román, 55 bolgár szakember dolgozik az intézetnek. 1960-ban a világ 15 országából 43 delegáció tanulmányozta a VINITI munkáját. A VINITI többek között Csehszlovákiából, Svédországból és az NDK-ból fogadta a tudományos szervezetek küldöttségeit. A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség /FID/ munkálataiban a jövőben az intézet sokkal erőteljesebben fog közreműködni. Az intézet élénk csereforgalmat bonyolít különböző nemzetközi szakmai szervezetekkel.

Végezetül röviden rá szeretnénk térni a műszaki-tudományos tájékoztatás Szovjetunió-beli jövőjének kérdéseire.

A fejlődés alapelve változatlanul az információs anyagok rendezésének és feldolgozásának teljes központosítása marad. Egy ilyen jellegű központosított szervezetet a legkorszerűbb gépekkel kell felszerelni. A Szovjetunió számára optimális perspektíva kb. a következő: a műszaki-tudományos információ központi intézete, amelynek hatalmas információs gépparkja van, a tudomány és a technika területén megjelenő teljes irodalom tudományos elemzését és osztályozását elvégzi. Ennek az intézetnek legkorszerűbb gépei "memória alanyaikkban" mindazt tárolni tudják, amit az emberiség új tudományos és műszaki eredményként, megoldásként és tételként kidolgoz. Nagyteljesítményű hírközlő csatornák kötik össze ezt az intézetet a külső információs "gépállomásokkal", amelyek az információkat valamennyi érdekeltnak, a világ bármely részén továbbítják. Ezek a külső intézmények különféle összekötő csatornákkal vannak egybekapcsolva: a kutatóintézetekkel, az üzemekkel, a tervező irodákkal és az adott terület más, érdekelt intézményeivel.

Távlatban a tájékoztató munka fő formája az egyedi kérdések megválaszolása lesz, míg a referáló folyóiratok főképpen könyvtári, bibliográfiai, kézikönyv jelleggel visszakereső célokat fognak szolgálni.

Amint valamely kérdésre vonatkozó információ szükségessége felmerül, az érdeklődő a gépi információs állomásonál jelentkeznek. Ezt követően az állomás hírközlő csatornán továbbítja az információ igényt a központnak, ahol az információs gépek a bennük tárolt adatok teljes "átfésülésével" és kikeresésével a szükséges tájékoztatást összeállítják, és a hírközlő csatornán az állomáshoz, majd azon keresztül az érdeklődő-

höz továbbítják. Hangsúlyoznunk kell, hogy egy ilyen információs rendszer a hírközlő berendezések valamennyi fajtájával, telefonnal, rádióval, televízióval stb. el kell látva legyen. A fejlődés következő lépése a televíziós nyomda lesz. Ez a külső területeken élő felhasználók számára bizonyára a leghasznosabb megoldás lesz, mert ezzel lehet a nyomtatott anyagok továbbításának idejét radikálisan csökkenteni. Ilyen módon a nyomtatási folyamat automatikusan egy egyoldalu televíziós készülék segítségével valósul meg, amely az előfizetőnél fel van szerelve.

Nagyjából ez az általános kép, amely a Szovjetunióban a tájékoztatói szolgálatok fejlődésének perspektívája.

+ + +

A Szovjetunió tehát - mint látjuk - a teljes centralizációra törekszik a dokumentáció minden munkafázisa terén. Ugy gondoljuk, hogy magyar szempontból is igen fontos eme irányzat követése, mert az utóbbi időben nálunk is elharapódzott a decentralizált dokumentáció tetszetős, de sokba kerülő jelszava. A magunk részéről feltétlenül a centralizált magyar műszaki dokumentáció mellett foglalkunk állást.

Jánszky Lajos

- . -